

Lublin, 3 października 2023r.

Dr hab. Elżbieta Rydz, prof. KUL
Instytut Psychologii
Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

**Ocena dorobku naukowego dr Małgorzaty Wójcik
w związku z postępowaniem o nadanie stopnia doktora habilitowanego
w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie psychologia**

1. Informacje ogólne o Habilitantce

Pani dr Małgorzata Wójcik uzyskała stopień doktora w zakresie psychologii w 2009r. na Wydziale Pedagogiki i Psychologii Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Tytuł magistra filologii angielskiej uzyskała na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach w 1996r. Od roku 2012 pracuje na stanowisku adiunkta badawczo-dydaktycznego Wydziału Psychologii Uniwersytetu SWPS w Katowicach. Ponadto w latach 2016-2019 pracowała w Kolegium Nauk Społecznych i Filologii Obcych Politechniki Śląskiej jako wykładowca.

2. Ocena osiągnięcia naukowego Habilitantki odpowiadającego treści art. 219 ust. 1 pkt. 2 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce

Jako swoje główne osiągnięcie naukowe, stanowiące podstawę ubiegania się o nadanie stopnia doktora habilitowanego, Habilitantka wskazała jednotematyczny cykl dziesięciu publikacji, któremu nadała tytuł *„Prześladowanie i dręczenie rówieśnicze (bullying) – wzajemne oddziaływanie czynników indywidualnych, grupowych i kontekstowych”*. Cykl składa się z artykułów opublikowanych w recenzowanych czasopismach psychologicznych znajdujących się w wykazie czasopism naukowych MEiN. Jeden z artykułów jest jednoautorski, pozostałe powstały we współpracy z zespołami badawczymi, przy czym w ośmiu z nich pani Doktor jest pierwszą autorką. We wszystkich opracowaniach pani Doktor jest osobą odpowiedzialną za stronę koncepcyjną, metodologiczną i interpretacyjną artykułów. Najnowszy z serii artykułów powstał we współpracy z wybitnym specjalistą z omawianej tematyki, profesorem Robertem Thornbergiem z Department of Behavioural Sciences Uniwersytetu w Linköping w Szwecji. Z wymienionych artykułów osiem

zostało opublikowanych w języku angielskim, dwa w języku polskim.

Artykuły cechuje wysoka spójność tematyczna oraz strategia kolejnych przybliżeń poddanego eksploracji zagadnienia, jakim jest poszukiwanie i analiza wzajemnych oddziaływań czynników indywidualnych, grupowych i kontekstowych zjawiska prześladowania i dręczenia rówieśniczego zachodzącego w środowisku szkolnym (*bullying*). We wszystkie artykułach są prezentowane wyniki badań empirycznych prowadzonych w paradygmacie badań jakościowych.

Ocena ważności tematyki

Przedstawione przez Autorkę publikacje dotyczą obszaru psychologii wspomagania rozwoju osób w okresie dorastania w kontekście szkolnego środowiska rówieśniczego, a w szczególności diagnozy i psychoprophylaktyki trudności rozwojowych tego okresu, do których Autorka zalicza zjawisko prześladowania i dręczenia rówieśniczego (ang. *bullying*). Zagadnienie, którym zajęła się teoretycznie i badawczo Autorka uważam za szczególnie ważne, zarówno od strony poznawczej, czyli budowania szczegółowej wiedzy o procesach i mechanizmach leżących u podłoża zjawiska nękania, jak też od strony praktycznej, a mianowicie konstruowania profesjonalnych narzędzi wspomagania i przeciwdziałania patologicznym zachowaniom rówieśniczym. Badania Autorki wpisują się w nurt eksploracji wczesnych zaburzeń rozwoju, a efektem pozyskanej wiedzy może być wczesna diagnoza umożliwiająca szybką interwencję hamującą nieprawidłowe procesy interpsychiczne (wewnątrzgrupowe) i intrapsychiczne (pogłębiającą się samostygmatyzację i poczucie izolacji społecznej). Przedstawiane przez Autorkę nieprawidłowości w psychospołecznym funkcjonowaniu nastolatków w grupach szkolnych mogą zaburzać prawidłowy proces realizacji zadań rozwojowych tego okresu i przyczynić się do wystąpienia długotrwałych, czasami całonocnych negatywnych konsekwencji.

Do podstawowych zadań rozwojowych tego okresu należy edukacja szkolna i rozwijanie zainteresowań pozaszkolnych. Z punktu widzenia integracji psychicznej kluczowym wyzwaniem tego okresu jest konsolidacja tożsamości, zachodząca z udziałem, między innymi: stopniowo wyłaniającej się zdolności do symbolicznego i abstrakcyjnego myślenia, powiązanej z nowymi umiejętnościami metaanalizy własnych i cudzych stanów psychicznych oraz wzrastającej zdolności do krytycznego myślenia. Prawidłowy przebieg tych procesów pozwala młodej osobie na realizację innych istotnych zadań rozwojowych, do których zaliczamy m.in. budowanie własnej autonomii i niezależności uczuciowej od rodziców i innych osób dorosłych, przy niezbędnym wsparciu ze strony środowisk pozarodzinnych, przede wszystkim szkolnych. W podstawowych mikro-, mezo- i egzosystemach nastolatki mogą realizować ważne zadania, takie, jak nawiązywanie nowych, bardziej dojrzałych więzi z rówieśnikami obojga płci, rozwijanie systemu etycznego kierującego

zachowaniem, a także dążenie i osiąganie postępowania odpowiedzialnego społecznie. Pomyślny przebieg tych procesów, łącznie z budowaniem ważnych elementów tożsamości, jakimi są: akceptacji zmian zachodzących we własnym organizmie, ukształtowanie roli męskiej lub kobiecej, przygotowanie do podejmowania ról osobistych (wchodzenia w relacje romantyczne), zachodzi w kontekście szkolnego i pozaszkolnego życia rówieśniczego. Wszystkie zakłócenia funkcjonowania tego naturalnego środowiska rozwojowego mogą przyczynić się do niepomyślnego przebiegu realizacji zadań rozwojowych u konkretnej młodej osoby (Bronnfenbrenner, 1979, Erikson, 1968/2004, Havighurst, 1981, Newman, Newman, 2018, i in.).

Takim niekorzystnym dla prawidłowego rozwoju zjawiskiem jest prześladowanie i dręczenie rówieśnicze (ang. *bullying*), którym od strony teoretycznej i badawczej zajęła się dr Małgorzata Wójcik.

Ocena podstaw teoretycznych projektu badawczego

Pozytywnie oceniam obrane za podstawę teoretyczną teorie psychologiczne. Są nimi zmodyfikowany ekologiczny model autorstwa Thornberga (2015) i Hortona (2016), w którym autorzy zintegrowali socjo-ekologiczną teorię rozwoju (Bronfenbrenner, 2005) z koncepcją symbolicznego interakcjonizmu (Blumer, 1969, Charon, 2007). Jak słusznie zauważa Autorka pozwala to z jednej strony na ujęcie zjawiska bullyingu w kontekście systemów społecznego funkcjonowania: od podstawowych, jakim jest mikrosystem, poprzez coraz bardziej złożone obszary mezo- i egzosystemów, aż po makrosystem, czyli przekonania, postawy i tradycje konkretnego obszaru kulturowego, z drugiej zaś poszerza spojrzenie badacza o bardzo ważny aspekt budowania wewnętrznego systemu znaczeń i wzorców interakcji w codziennym życiu małych formalnych i nieformalnych grup, dzięki zastosowaniu teoretycznej koncepcji symbolicznego interakcjonizmu.

Wybrane teorie są bardzo dobrym podłożem projektu badawczego, który jest realizowany w paradygmacie badań jakościowych. Złożoność modeli teoretycznych, dająca możliwość analizy systemów społecznych wraz z zachodzącymi między nimi powiązaniami (model socjo-ekologiczny) oraz analizy procesu powstawania systemu znaczeń i wzorców interakcji (symboliczny interakcjonizm), pozwala na szczegółową i systemową analizę bogactwa danych uzyskanych w badaniach jakościowych. Z rozwojowego punktu widzenia ważna jest także perspektywa chronosystemu (Bronnfenbrenner, 2005), czyli ujęcie procesu bullyingu na osi czasu, co daje podłoże pod analizę danych retrospektywnych oraz umożliwia uchwycenia tego zjawiska jako złożonego i długotrwałego procesu.

Autorka założyła możliwość rozwoju modelu teoretycznego zastosowanego w swoim

projekcie. Efektem jej badań i analiz jest wprowadzenie nowych elementów do modelu prześladowania i dręczenia rówieśniczego (np. wprowadzenie postaci określanej jako *frenemy* w łańcuchu wzajemnych zachowań młodych osób funkcjonujących w sytuacji bullyingu). Uzupełnienie modelu teoretycznego przez Autorkę nie byłoby możliwe bez zastosowania metod jakościowych, umożliwiających uchwycenie indywidualnych i specyficznych dla bullyingu doświadczeń młodzieży.

Mankamentem omawianego cyklu jest niewątpliwy brak teoretycznego tła z obszaru psychologii rozwojowej, przedstawiającego specyfikę psychospołecznego funkcjonowania młodzieży w okresie adolescencji. Informacje te mogłoby ujawnić dodatkowe aspekty interpretacyjne (np. wspomniany przeze mnie proces konsolidacji/rozproszenia tożsamości czy realizację/utrudnienia w realizacji wyzwań rozwojowych, typowych dla tego wieku). Myślę, że te aspekty mogłyby być inspiracją dla dalszych badań.

Ocena metody badań własnych

Habilitantka zastosowała w badaniach podejście jakościowe i partycypacyjne, które uważam za w pełni uzasadnione do naukowej eksploracji zjawiska bullyingu oraz ze względu na młody wiek osób badanych. Pani Doktor przedstawiła prawidłowe uzasadnienie teoretyczne dla wybranego podejścia badawczego, a mianowicie konstruktywistyczną teorię ugruntowaną, która pozwala na pomiar uwarunkowań kontekstowych i społecznych, a także uchwycenie czynników stricte podmiotowych tego procesu, jak również na sięgnięcie „w głąb” samego procesu bullyingu z uwzględnieniem dynamiki zmian zachodzących na osi czasu. Podejście jakościowe pozwala również na wykrycie cech specyficznych dla tego okresu rozwojowego (adolescencja), które mogą stanowić podłoże do dalszych badań na temat różnic w przebiegu procesu bullyingu pomiędzy młodymi osobami z różnych grup wiekowych (np. uczniami szkół podstawowych, szkół średnich czy młodzieżą studiującą). Mogą też być punktem wyjścia do badań międzykulturowych, o czym wspomina sama Autorka.

W prezentowanych artykułach autorka omawia wyniki uzyskane za pomocą 210 wywiadów indywidualnych oraz fokusowych przeprowadzonych wśród 223 młodych osób – wywiadów częściowo ustrukturyzowanych lub nieustrukturyzowanych. Autorka stosuje wieloetapowe procedury analizy uzyskanych danych jakościowych zgodnie z metodologią teorii ugruntowanych działań, na przykład trzyetapowe kodowanie: (1) otwarte kodowanie z podziałem danych na jednostki znaczeniowe, (2) kodowanie zogniskowane wokół wyłonionych kodów, (3) kodowanie teoretyczne z zaproponowaną teorią dla danego obszaru eksploracji zjawiska bullyingu.

Procedurę analizy danych jakościowych oceniam pozytywnie. Na szczególną uwagę

zasługują badania z elementami uczestniczenia i obserwacji. Jest to bardzo trudny do wykonania typ pomiaru, wymaga wysokich kompetencji badawczych, dobrego zrozumienia funkcjonowania złożonego wewnętrznego systemu instytucji, w której przeprowadzane są badania (w tym przypadku szkoły), a przede wszystkim zbudowania maksymalnego zaufania w relacji badacz-badany. Interesujące i wartościowe są również badania retrospektywne osób, które doświadczyły bullyingu w przeszłości w okresie dłuższym niż sześć lat. Mimo świadomości i wskazania przez Habilitantkę ograniczeń w jakości uzyskanych tą metodą danych – staranność przeprowadzonych badań, skrupulatne metody analizy oraz wnikliwa wiedza teoretyczna z omawianego obszaru pozwoliły na uzyskanie unikatowych informacji uzupełniających dotychczasowy stan wiedzy o nowe elementy, niemożliwe do uzyskania innymi metodami pomiaru. Pragnę zaznaczyć, że Autorka wykazuje wysoką świadomość metodologiczną, zarówno walorów, jak i ograniczeń zastosowanych technik pomiaru. Na uwagę zasługuje profesjonalna dbałość o minimalizowanie ograniczeń w prowadzonych badaniach oraz duża ostrożność w wyciąganiu ogólnych wniosków, przy zachowaniu pewności ich unikatowej wartości.

Ocena wkładu do wiedzy z psychologii

Kluczowym wkładem do wiedzy jest wprowadzenie przez Habilitantkę (z zespołem) nowych informacji do istniejących koncepcji teoretycznych dotyczących zjawiska bullyingu. Uzupełnienia dotyczą, przede wszystkim: (1) dodania istotnych punktów zwrotnych do koncepcji faz bullyingu opisanych przez Thornberga i współpracowników, (2) określenia nowej roli w *kole bullyingu* (postać *frenemy*), (3) przedstawienia nowych informacji na temat perspektywy osób będących ofiarami, (4) poszerzenia wiedzy o mechanizmach funkcjonowania mikrosystemu klasy szkolnej w sytuacji bullyingu oraz o jego powiązaniach z innymi mikrosystemami szkolnymi.

Zastosowana przez M. Wójcik metoda kolejnych przybliżeń została zrealizowana i zaprezentowana w kolejnych publikacjach. Etapy swojej pracy koncepcyjnej i badawczej zostały ukazane przez Autorkę w dobrze skonstruowanym autoreferacie.

W tej części przedstawię bardziej szczegółowo wartościowe efekty wyników badań Habilitantki, do których zaliczam:

1) Pogłębienie wiedzy teoretycznej na temat społecznej funkcji bullyingu w odniesieniu do wszystkich uczniów w klasie, nie tylko diady: agresor-ofiara (artykuł pt. *Frenemy: A new addition to the bullying circle*). Autorzy artykułu wyróżniają, opisują i wyjaśniają przyczyny ról odgrywanych przez uczniów w sytuacji prześladowania rówieśniczego: agresorów, ich asystentów, aktywnych i biernych kibiców, niezaangażowanych świadków, potencjalnych obrońców i obrońców. Szczególna wartość i innowacyjność badań na tym etapie to opis *koła bullyingu* z

perspektywy osób, które doświadczyły przemocy rówieśniczej. Analiza danych została przeprowadzona z zastosowaniem konstruktywistycznej analizy tematycznej (etap pierwszy – ustalenie tematów zawierających wzory znaczeń, etap drugi to uszczegółowienie tematów z zastosowaniem behawioralnego podejścia analitycznego). Jak już wspomniałam wykryto nową rolę w *kole bullyingu* określoną jako *frenemy*, czyli zmianę wzoru zachowania wobec ofiary w zależności od bliskości agresora. Autorzy interpretują te zachowania z perspektywy przyjętych teorii systemów społecznych. Interesujące byłoby, o czym już wspominałam, spojrzenie na ten problem z punktu widzenia rozwoju tożsamości w tym okresie (kryzys tożsamości wieku dorastania według Eriksona). Z jednej strony adolescencja jest naturalnym czasem wchodzenia w moratorium, czasem prób, poszukiwania i eksperymentowania we wszystkich obszarach funkcjonowania psychospołecznego, co wyjaśniałoby w pewnym stopniu hybrydowość i niespójność zachowań nastolatków z grupy *frenemy*. Z drugiej strony te młode osoby mogą doświadczać środowiskowego (szkolnego, rówieśniczego) utrudnienia w naturalnym przebiegu procesu konsolidacji psychicznej w kierunku osiągania jej prawidłowych, dojrzałych form. W sytuacji lęku i przemocy rówieśniczej mogą nasilić się objawy rozproszenia ról i utrwalania nieprawidłowych statusów tożsamości: nadanej czy rozproszonej (por. Marcia 1993). Wymagałoby to dalszych badań nad podmiotowymi uwarunkowaniami i konsekwencjami doświadczania bullyingu.

2) Propozycję ugruntowanej *teorii równoległej kultury bullyingu*, która ukazuje to zjawisko jako fenomen społeczny zakorzeniony w mechanizmach grupowych (szkolnych), polegających na budowaniu lokalnej kultury klasy, ułatwiającej prześladowanie oraz dręczenie. Jest to bardzo interesujący obszar analizy i interpretacji (artykuł pt. *The parallel culture of bullying in Polish secondary schools: A grounded theory study*). Zastosowane do badań podstawy teoretyczne, czyli zmodyfikowany ekologiczny model autorstwa Thornberga, pozwoliły Autorom wyjaśnić powstawanie bullyingu na poziomie mikrosystemu: tworzenia klasowych norm i rytuałów potwierdzających status ofiary i pozorną spójność grupy. W interpretacjach Autorzy artykułu odwołują się do koncepcji dyskursu dopasowania i kolektywnego procesu grupowego. Nowatorstwem jest uzupełnienie *teorii równoległej kultury bullyingu* o znaczące informacje o etapie pierwszym (początkowego ataku) i drugim (podwójnej wiktymizacji). Ponadto Autorzy odsłaniają mechanizmy pozwalające złagodzić konflikt wewnętrzny nastolatków w sytuacji przemocy (u agresorów, asystentów czy świadków). Wykrycie tych wczesnych mechanizmów może stanowić podłoże do podjęcia wczesnych, a jednocześnie bardziej skutecznych działań interwencyjnych.

3) Efekty prac nad rozwojem koncepcji przebiegu procesu bullyinu (*spiral of bullying*) we współpracy z profesorem R. Thornbergiem; dzięki zastosowaniu metodologii konstruktywistycznej

teorii ugruntowanej, model teoretyczny został poszerzony o istotne informacje na temat budowania kultury bullyingu – z perspektywy osób będących ofiarami w retrospektywnej perspektywie czasowej; uchwycony został proces interioryzacji i internalizacji stygmatyzacji, zakończony utrwaleniem wzorca wrogiej atrybucji i samostygmatyzacją oraz wtórną izolacją społeczną, niezależną od zewnętrznych okoliczności (zmiana szkoły) czy upływu czasu. Uważam, że są to cenne informacje, ukazujące złożone procesy grupowe i ich dynamikę na osi czasu (równia pochyła ofiary prześladowania rówieśniczego/bullyingu), (artykuł pt. *Downward spiral of bullying: Victimization timeline from former victims' perspective*).

4) Ujawnienie wiedzy o procesie kształtowaniu się ról klasowych w *kole bullyingu*, jako wypadkowej z jednej strony: (1) osobistej interpretacji kontekstu, oceny własnego zaangażowania czy zaangażowania innych (mikrosystem na poziomie klasy), z drugiej zaś (2) interpretacji kontekstu specyficznego dla konkretnej klasy (budowania klasowych norm, przekonań, skryptów), (3) oraz - co jest nowością tego ujęcia – interpretacji kontekstu międzyklasowego (statusu i reputacji klasy na tle innych klas w szkole, czyli budowania powiązań między mikrosystemami). Interesującą koncepcją interpretacyjną zastosowaną przez Autorkę jest perspektywa prześladowania rówieśniczego jako trzyetapowej gry (*game of bullying*). Uzyskane dane uzupełniają istniejącą teorię etykietowania zachowania w prześladowaniu rówieśniczym (Burns i in., 2008) o ważną wiedzę, będącą efektem podejścia systemowego. Zjawisko bullyingu jest tu analizowane nie tylko jako problem osób bezpośrednio zaangażowanych (prześladowców, świadków i ofiar), ale jako problem całego systemu klasowego i międzyklasowego (mikrosystemy łączące się w mezosystem), (artykuł pt. *The game of bullying: Shared beliefs and behavioral labels in bullying among middle schoolers*).

5) Na szczególną uwagę zasługuje wnikliwość Habilitantki w poszukiwaniu jak najbardziej specyficznych i jednostkowych cech zjawisku bullyingu, z zastosowaniem unikatowej metody pomiaru partycypacyjnego – rówieśniczego, z udziałem przeszkolonych uczniów (artykuł: *Student action research: Preventing bullying in secondary school – Inkla project*). Uzyskane dane pozwoliły poszerzyć wiedzę, przede wszystkim o poziomie świadomości konsekwencji działań przemocowych u badanych uczniów oraz o mechanizmach obronnych stosowanych przez nastolatki będące agresorami, pomocnikami lub świadkami nękania (strategia moralnego dystansowania się), (Bandura, 2014).

6) Wyniki badań uwzględniające perspektywę osób dorosłych: nauczycieli psychologów i pedagogów, pracujących w gimnazjach objętych projektem badawczym (artykuł pt. *Bullying and exclusion from dominant peer group in Polish middle schools*). Dodanie tej perspektywy do analizy pozwoliło Badaczce na ujawnienie nowej wiedzy o zależnościach wewnątrzsystemowych i

międzysystemowych. Analiza danych uzyskanych z perspektywy nauczycieli umożliwiła Autorce wyodrębnienie okresów newralgicznych dla rozwoju zjawiska bullyingu w funkcjonowaniu klasy jako dynamicznego systemu ewoluującego w czasie. Myślę, że równie interesujące poznawczo byłoby poszerzenie systemu o perspektywę rodziców/opiekunów prawnych badanych nastolatków. Pozwoliłoby to na poznanie kolejnego, istotnego mikrosystemu, w którym żyje i rozwija się młodzież szkolna oraz na lepsze zrozumienie funkcjonujących w środowiskach domowych przekonań, mechanizmów działania/braku działania, strategii wsparcia czy blokad w budowaniu komunikacji wewnątrzsystemowych (rodzice/opiekunowie – ich nastoletnie dzieci) oraz międzysystemowych (dom – klasa szkolna – szkoła jako instytucja).

7) Za bardzo cenne poznawczo uznaję także wszystkie próby pomiaru stałości vs podatności na zmiany/modyfikację zjawiska bullyingu klasowego w trakcie profesjonalnych interwencji. Elementy tych poszukiwań można dostrzec w artykule *Student action research: Preventing bullying in secondary school – Inkla project*, przede wszystkim zaś w pracy pt. *Zapobieganie wykluczeniu rówieśniczemu w gimnazjum* oraz *Meeting the needs of young adolescents: ABBL anti-bullying program during middle school transition*. Efektem interwencji pt. *Blżej* było zmniejszenie o połowę niepożądanych zachowań bullyingowych w grupie eksperymentalnej, objętej programem interwencyjnym. Interesujące są także analizy zmian zachodzącym w czasie, a mianowicie długo- vs. krótkotrwałość doświadczanego zjawiska nękania oraz poszukiwanie psychospołecznych uwarunkowań długości tego procesu z nieodległej perspektywy czasowej (młodzi dorośli w badaniu bullyingu doświadczanego w latach gimnazjalnych), (artykuł pt. *Disclosing or hiding bullying victimization: A grounded theory study from former victims' point of view*). Badaczka ujawniła wiele istotnych czynników kontekstowych, m.in.: jakość wsparcia społecznego, oraz czynników podmiotowych, np. gotowość/brak gotowości do przyjęcia pomocy, indywidualne strategie radzenia sobie z zaistniałą sytuacją, czy czynniki ułatwiające/utrudniające decyzję o ujawnianiu prześladowania.

Na zakończenie tej część opinii, związanej z moją oceną wkładu do wiedzy efektów pracy naukowo-badawczej Habilitantki, pragnę podkreślić jeszcze raz wysoką ważność społeczną eksplorowanej przez Habilitantkę problematyki, jak również jej zaangażowanie w pozyskiwanie nowej i szczegółowej wiedzy o zjawisku bullyingu rówieśniczego oraz wysiłki zmierzające do zastosowania tej wiedzy w praktyce. Na uznanie zasługuje konstrukcja innowacyjnego systemu zapobiegania przemocy szkolnej RESQL, poświęconego konstrukcji i wdrożeniu systemu zapobiegania oraz monitorowania przemocy rówieśniczej, przeznaczonego dla szerokiego grona odbiorców: uczniów, osób przyjmujących zgłoszenia i podejmujących interwencję, kadry szkoły oraz rodziców/opiekunów.

Zastosowanie jakościowych metod pomiaru oraz objęcie badaniami mało licznych grup młodzieży niesie ryzyko wielu ograniczeń, takich jak ryzyko stronniczości społecznej, ryzyko błędu przypominania czy konieczność zachowania ostrożności w uogólnianiu i interpretacji wyników. Jednocześnie chcę zaznaczyć, że w psychologii rozwoju człowieka w biegu życia – metody jakościowe są niezmiennie ważnymi i skutecznymi technikami pomiaru, szczególnie w odniesieniu do eksploracji nowych zjawisk funkcjonowania psychospołecznego człowieka, czy dynamicznie zmieniających się kontekstów (w tym zagrożeń) rozwoju, a także do badania osób ze specyficznych grup wiekowych, do których należą dzieci, adolescenti, czy osoby w okresie późnej dorosłości.

Habilitationka jest świadoma wymienionych przeze mnie mankamentów, podkreśla, że efekty jej badań prezentują interpretacyjny obraz zjawiska (Charmaz, 2014). Zauważa też ograniczenia związane z wąskim zasięgiem terytorialnym prowadzonych badań (młodzież szkół polskich), podkreśla konieczność kontynuacji badań międzynarodowych w różnych warunkach kulturowych. Jednocześnie chcę podkreślić, że zarówno we wprowadzeniach teoretycznych, jak i interpretacjach i dyskusjach wyników Autorka wykazała się głębokim namysłem teoretycznym, wysoką świadomością metodologiczną (w tym ograniczeń), a także wysoką świadomością tego, w jaki sposób wyniki badań własnych uzupełniają dotychczasowy stan wiedzy.

3. Ocena osiągnięć naukowych Habilitationki nie wchodzących w skład głównego osiągnięcia naukowego

Pani dr Małgorzata Wójcik opublikowała – poza głównym osiągnięciem:

- 1) cztery rozdziały w monografiach naukowych (dwie w j. polskim, dwie w j. angielskim),
- 2) była członkiem redakcji naukowych dwóch monografii (jedna w j. polskim, jedna w j. angielskim),
- 3) opublikowała dziewięć artykułów w recenzowanych czasopismach naukowych, w tym cztery w j. angielskim.

Zakres zainteresowań naukowo-badawczych Habilitationki, zaprezentowanych w powyższych publikacjach, mieści się w czterech obszarach tematycznych, z których dwa są ściśle powiązane z głównym nurtem badawczym, dotyczącym badań nad przemocą rówieśniczą.

Dodatkowe obszary dotyczą:

- 1) Metod pomiaru w psychologii, szczególnie *metody teorii ugruntowanej (grounded theory)*, którą Autorka skutecznie stosuje w cyklu swoich badań naukowych; na uwagę zasługuje fakt, że

publikacja z tego zakresu powstała we współpracy z wybitnymi specjalistami z obszaru badań nad zjawiskiem bullyingu (publikacja pt. *Grounded Theory and Psychological Research*).

2) Analizy psychospołecznych aspektów przemocy rówieśniczej, a mianowicie: (1) prezentacji przeglądu definicji i koncepcji teoretycznych zjawiska prześladowania rówieśniczego (bullyingu), (publikacje pt. *Bullying–prześladowanie rówieśnicze. Prawdy i mity na temat zjawiska; Prejudice reduction in an educational setting. Practical outcomes from theoretical approaches* czy *Prześladowanie rówieśnicze jako gra–konteksty, zasady i gracje*), (2) analizy czynników przeciwdziałania przemocy rówieśniczej w klasach: np. tworzenia pozytywnego klimatu w klasach gimnazjalnych, czy (3) prezentacji zjawiska cyberprzemocy (publikacje pt. *Tworzenie pozytywnego klimatu klasy gimnazjalnej jako czynnik zapobiegający wykluczeniu i przemocy rówieśniczej; Postrzeganie przez nauczycieli problemu przemocy rówieśniczej i jej przeciwdziałania w środowisku szkolnym; Psychologically based, anti-prejudice educational intervention–project; Postrzeganie cyberprzemocy przez uczniów szkół ponadgimnazjalnych*).

3) Ryzyka związanego z przesiedleniami ludności. Autorka podejmuje próbę opisanie i analizy zjawiska przymusowych migracji ludności, zajmuje się konsekwencjami wysiedleń wewnętrznych, uchodźstwem i przymusowymi wysiedleniami wywołanymi konfliktami zbrojnymi, ze zwróceniem szczególnej uwagi na przesiedlenia wywołane rozwojem gospodarczym. Habilitantka przedstawia zarys modeli wypracowanych w celu minimalizowania negatywnych konsekwencji przesiedleń (publikacje pt. *Communication Breakdown During Involuntary Resettlement in Poland; Typy, charakterystyka i ryzyko związane z przesiedleniem oraz Resources and adaptation following involuntary resettlement in the Bytom-Karb community*).

4) Innych zjawisk z obszaru psychologii wykluczenia społecznego i uprzedzeń, np. przeciwdziałania uprzedzeniom etnicznym, czy psychospołecznym konsekwencjom zadłużenia finansowych jednostek (publikacje pt. *Interwencja edukacyjna czyli jak przekonać Gadziów, że nie każdy Cygan kradnie konie; Prejudice reduction in an educational setting. Practical outcomes from theoretical approaches; Social norms in the process of incurring and repaying financial liabilities among Poles with various indebtedness experiences*).

Wykaz osiągnięć projektowych

Habilitantka posiada doświadczenie w realizacji projektów na rzecz społeczeństwa. W latach 2015-2017 realizowała projekt NCBiR pt. *Interwencja Edukacyjna „Blżej”*, którego celem było wdrożenie specjalistycznej wiedzy na temat zapobiegania występowaniu przemocy rówieśniczej w pierwszych klasach szkół gimnazjalnych. Projekt był realizowany w 240 szkołach województwa śląskiego.

Kolejnym programem z tego zakresu był projekt pt. *System zapobiegania przemocy szkolnej RESQL*, w ramach którego przygotowany był zestaw narzędzi do zgłaszania przemocy rówieśniczej oraz procedury skutecznego reagowania. Projekt obejmował: szkolenia dla kadry pedagogicznej, utworzenie aplikacji dla uczniów, ułatwiającej anonimowe zgłaszanie problemu przemocy, panel dla nauczyciela/interwenta do komunikacji i pracy z uczniami, panel dla dyrektora szkoły oraz podręcznik dla wychowawcy. Program jest efektem nabytej w trakcie badań naukowych wiedzy i jest dostępny dla 9000 uczniów. Projekt został sfinansowany przez SWPS.

Udział w konferencjach naukowych i komitetach organizacyjnych konferencji

Pani dr Małgorzata Wójcik ma na swoim koncie wiele wystąpień naukowych. Pozytywnie oceniam jej działalność naukową związaną z aktywnym udziałem w konferencjach naukowych i komitetach organizacyjno-naukowych konferencji o zasięgu międzynarodowym.

1) Są wśród nich wykłady gościnne:

na trzech konferencjach ogólnopolskich: Konferencja Przemoc wśród dzieci i przemoc wobec dzieci, SWPS Poznań, 2022; VII Kongres Edukacja i Rozwój, 2020; XXIX Kolokwia Psychologiczne PAN, 2021,

oraz trzech konferencjach międzynarodowej (International Conference on Teaching, Education & Learning ICTEL, 2019 i 2022, oraz Międzynarodowa Konferencja Bezpieczeństwo Dzieci i Młodzieży w Internecie, Warszawa, 2019).

2) Habilitantka wygłosiła szereg referatów w ramach 15 konferencji międzynarodowych. Na uwagę zasługuje jej systematyczny, coroczny udział w cyklu konferencji *International Bullying Prevention Conference, IBPA* w latach 2015-2019 oraz w cyklu konferencji *World Anti-Bullying Forum*, w latach 2017 – 2021.

3) Dr M. Wójcik posiada także doświadczenie organizacji konferencji naukowych: jako członek komitetów naukowych i organizacyjnych (6 konferencji).

Realizacja projektów finansowanych w drodze konkursów krajowych i zagranicznych

Habilitantka posiada bogate doświadczenie w realizacji projektów. Jako kierownik realizowała 4 projekty finansowane przez: 1) NCBiR, realizacja w latach 2015-2017, 2) Fundację na Rzecz Nauki Polskiej, realizacja w latach 2015-2016, 3) Fundację im. Stefana Batorego w partnerstwie z Polską Fundacją Dzieci i Młodzieży, realizowany w latach 2014-2015, 4) Grant Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego, realizowany w latach 2022-2023, 5) Habilitantka była również głównym

ekspertem merytorycznym projektu finansowanego przez MNiSW, realizowanego w latach 2019-2020 w ramach programu *Wsparcie realizacji strategii badawczej SWPS Uniwersytetu Humanistycznospołecznego w latach 2019-2022 w obszarze nauk społecznych*.

Ponadto pani dr M. Wójcik brała udział w realizacji ośmiu projektów naukowych dofinansowanych w ramach grantów wewnętrznych Uniwersytetu Humanistycznospołecznego SWPS: pięciokrotnie jako kierownik projektu, trzykrotnie jako wykonawca.

Członkostwo w organizacjach naukowych

Pani dr M. Wójcik jest członkiem trzech międzynarodowych organizacji naukowych, stowarzyszających osoby zainteresowane problematyką bullyingu oraz edukacji.

Staż naukowe

Habilitantka odbyła trzy znaczące staże naukowe: dwa zagraniczne (Magdalen College, Oxford, Wielka Brytania oraz Uniwersytet Linköping w Szwecji, z którym nawiązała współpracę). Spotkania z zespołem naukowców z Linköping odbywały się online z powodu pandemii, natomiast wizyta studyjna odbyła się w roku 2021.

W Polsce Habilitantka współpracowała naukowo i dydaktycznie z Kolegium Nauk Społecznych i Filologii Obcych Politechniki Śląskiej w Gliwicach.

Recenzowane prace naukowego

Pani dr M. Wójcik jest osobą rozpoznawalną w międzynarodowym środowisku naukowym, o czym świadczą jej liczne recenzje artykułów naukowych dla czasopism zagranicznych. Wykonała 14 recenzji dla czasopism z listy JCR oraz 19 recenzji dla innych recenzowanych czasopism naukowych.

Udział w programach europejskich i innych zespołach badawczych

W latach 2019-2022 Habilitantka uczestniczyła w programie *Mistrzowie dydaktyki* Uniwersytetu Groningen, Holandia.

Ponadto uczestniczyła w zespole badawczym dotyczącym wykluczenia pt. *International Study of Teacher Responses to Identity-Based Exclusion* pod kierunkiem prof. Shelley Hymel z The University of British Columbia.

Pani dr M. Wójcik była członkiem Wydziałowej Rady Naukowej SWPS.

Na uwagę zasługuje poważny zakres współpracy z otoczeniem społecznym Habilitantki, o którym

już pisałam przy ocenie merytorycznej jej osiągnięcia naukowego. W tym miejscu jedynie podsumuję, że Habilitantka: 1) uczestniczyła we wdrożeniu systemu monitorowania przemocy rówieśniczej RESQL (w ponad 60 szkołach), 2) kierowała projektem *Satysfakcja* Zintegrowanego Programu Rozwoju Uniwersytetu Humanistycznospołecznego SWPS oraz 3) owocnie współpracowała i nadal współpracuje ze szkołami i organizacjami na rzecz zapobiegania przemocy rówieśniczej.

Informacje naukometryczne

Habilitantka uzyskała satysfakcjonujący wynik Impact Factor według listy Journal Citation Reports (JCR): zgodnie z rokiem opublikowania wynosi on: 19,344, zaś 5-letni: 20,972. Większość publikacji wskazanych jako główne osiągnięcie uzyskało dobre wyniki cytowań zbiorczych w bazach Web of Science: 40, Scopus(bez autocytowań): 56 oraz Google scholar: 102.

Natomiast Indeks Hirscha wynosi: Web of Science: 4, Scopus: 5, Google Scholar: 8.

4. Ocena osiągnięć dydaktycznych, organizacyjnych oraz popularyzujących naukę

1) Habilitantka prowadziła różnorodne zajęcia dydaktyczne na Uniwersytecie SWPS (psychologia społeczna, metodologia badań jakościowych i inne), za które była wielokrotnie nagradzana Nagrodą Dziekana Wydziału Psychologii w Katowicach i Nagrodą Rektora za osiągnięcia dydaktyczne. Prowadziła także szereg dodatkowych zajęć (np. QualLab, warsztaty, konferencje) z zakresu badań jakościowych. W ramach kierowanego przez siebie projektu *Satysfakcja* (programu zintegrowanego rozwoju uczelni) przygotowała 10 specjalistycznych poradników dydaktycznych. Opracowała także procedurę systemu monitorowania obciążeń dydaktycznych studentów oraz mapę studiowania. Brała także udział w przygotowaniu nowego programu Wydziału Psychologii SWPS.

Habilitantka trzykrotnie uczestniczyła w wymianie kadry naukowo- dydaktycznej w ramach programu Erasmus+. Uczestniczyła w programie Ministerstwa Edukacji i Nauki *Mistrzowie dydaktyki*.

Wypromowała 58 magistrantów i 10 licencjatów.

Habilitantka jest bardzo aktywna w obszarze organizacji i opieki nad studentami: jako prodziekan do spraw studenckich ma pod opieką kilkanaście organizacji studenckich. Włącza studentów do działalności naukowej, zapraszając do udziału w projektach, konferencjach naukowych i publikacjach. Ponadto promuje ubieganie się kół naukowych o granty ministerialne oraz społeczną działalność studentów w wolontariatach.

Była także sekretarzem Komisji ds. etyki badań naukowych Wydziału Psychologii SWPS w Katowicach.

Popularyzacja nauki

Habilitationka współpracuje z 55 szkołami i systematycznie realizuje szkolenia na temat bullyingu. Ponadto bierze udział w międzynarodowych i polskich kongresach i konferencjach związanych z edukacją oraz propaguje specjalistyczną wiedzę z psychologii w mediach.

Nagrody i wyróżnienia

Habilitationka była wielokrotnie nagradzana, między innymi:

Nagrodą Ministra Edukacji i Nauki, Nagrodami Rektora Uniwersytetu Humanistycznospołecznego SWPS, Nagrodami Dziekana Wydziału Psychologii w Katowicach, Nagrodą im. prof. Romana Czerneckiego.

Była też wielokrotna laureatką konkursów, np. Innowator Mazowsza, Warsaw Booster, czy INTARG 2020 *Pro Societo Bono*.

Reasumując, dorobek naukowy, a także dorobek dydaktyczny, organizacyjny i popularyzatorski pani dr Małgorzaty Wójcik oceniam bardzo pozytywnie. Habilitationka wyróżnia się dużym doświadczeniem w redagowaniu prac naukowych, realizacji grantów, współpracą międzynarodową oraz publikowaniem w obiegu głównie międzynarodowym.

Podsumowanie

Biorąc pod uwagę ocenę cyklu publikacji, wskazanego przez panią dr Małgorzatę Wójcik zgodnie z art. 219 ust. 1 pkt. 2 Ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce oraz ocenę pozostałej aktywności naukowej, uważam, że stanowią one znaczący wkład ich Autorki w rozwój psychologii.

Tym samym stwierdzam, że przedstawiony do recenzji łączny dorobek naukowy dr Małgorzaty Wójcik spełnia wymogi stawiane osobom ubiegającym się o nadanie stopnia doktora habilitowanego. Wyrażam pozytywną opinię w sprawie nadania pani Małgorzacie Wójcik stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie psychologia.

Elżbieta Rydz